

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yenilikçi Düşünme

Innovative Thinking in Social Studies Textbooks

Sadık Şanlı

Akdeniz Üniversitesi

sdksnl07@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6233-2703

Hilmi Demirkaya

Prof. Dr.

Akdeniz Üniversitesi

hilmi.demirkaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4456-580X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi / Received : 27 Eylül 2021

Kabul Tarihi / Accepted : 22 Kasım 2021

Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık 2021

DOI Number : 10.20860/ijoses.974198

Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynak Gösterme / Citation

Şanlı, S. & Demirkaya, H. "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yenilikçi Düşünme". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16 (2021): 171-189.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yenilikçi Düşünme

Innovative Thinking in Social Studies Textbooks

Sadık Şanlı & Hilmi Demirkaya

Öz

Günümüzde pek çok ülkede sınıf ortamlarında yenilikçi eğitim teknolojilerinin giderek artan ve yaygınlaşan kullanımı, ders kitaplarına olan bağımlılığın azalmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte gerek ders kitaplarının güncellenmesi gerekse alternatif uygulamaların yaygınlaşmasına rağmen Dünyada ve Türkiye’de okullarda ders kitapları vazgeçilmez ders materyali olma özelliğini devam ettirmektedir. Yapılan pek çok araştırmanın bulgularına göre, öğretmen ve öğrenciler mevcut ders kitaplarını birçok açıdan yetersiz buldukları halde ders kitaplarına olan bağımlılık çeşitli nedenlerle sürdürülmektedir. Türkiye’de ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında ve seçiminde Anayasaya uygun olmak şartıyla Dünya ve Türkiye’deki bilimsel, teknolojik ve pedagojik ilerlemeler göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının 2018 MEB sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrencilere kazandırılması gereken temel becerilerden birisi olan yenilikçi düşünme bağlamında incelenerek değerlendirilmesidir. Bu çalışmanın materyalleri, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Türkiye genelinde okutulan 5, 6, ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bilim uzmanlarının görüşleri alınarak hazırlanan ve son şekli verilen kriterler temelinde anahtar sözcükler belirlenip kitapların tamamı taranmış ve seçilen anahtar sözcükler tablolar üzerinde verilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda yenilikçi düşünme ile ilgili ortaya çıkan başlıca kavramlar şunlardır; 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı için düşünme, tartışma, yaratıcılık, yeni fikir, yenilik, 6. sınıf için düşünme, tartışma, yaratıcılık, yeni fikir, yenilik, 7. sınıf için ise düşünme, tartışma, yaratıcılık, yeni fikir ve yenilik olarak bulunmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre ders kitaplarında 5. sınıf için en fazla düşünme kavramı, 6. sınıf için tartışma kavramı, 7. sınıf için ise düşünme kavramı geçmektedir. Ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerilerine daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Yenilikçi Düşünme, Ortaokul, Doküman İnceleme.

Abstract

The increasing and widespread use of innovative educational technologies in classroom settings in many countries today leads to a decrease in dependency on textbooks. However, lessons need to be updated, despite the spread of books and alternative practices in school textbooks in the world and Turkey is indispensable to make course material continues to be characterized. According to the findings of many researches, although teachers and students find the current textbooks insufficient in many respects, dependence on the textbooks is maintained for various reasons. The preparation and selection of middle school social studies textbook is required constitutionality in Turkey. Textbooks are prepared taking into account scientific, technological and pedagogical developments in Turkey and the world. The aim of this study is to evaluate and evaluate middle school social studies textbooks in the context of innovative thinking, which is one of the basic skills that students should gain in 2018 MEB social studies curriculum. The material of this study are 5, 6, and 7th grade social studies textbooks which were studied in the 2018-2019 academic year in Turkey. Qualitative research approach was adopted in the study. In this study, document analysis method was used. The keywords were determined based on the criteria that were prepared by taking the opinions of the science experts and given the final shape, all the books were scanned and the selected keywords were given on the tables. Descriptive analysis technique was used to analyze the data. The main concepts related to innovative thinking as a result of the analysis are as follows: thinking, discussion, creativity, new idea, innovation for 5th grade social studies textbook; thinking, discussion, creativity, new idea, innovation for grade 6; thinking, discussion, creativity, new idea and innovation for 7th grade. According to the results of the research, the most used concept is thinking concept for the 5th grade, the concept of discussion for the 6th grade, and the most used concept is thinking for the 7th grade are included in the textbooks. Based on the results, it can be suggested to include more innovative thinking skills in social studies textbooks.

Keywords: Social Studies, Textbook, Innovative Thinking, Middle School, Document Analysis.

Extended Summary

Purpose and Significance:

Skills are abilities that require knowledge and performance that students are expected to acquire or develop during the learning process (Gömlüksiz & Kan, 2009). There are twenty-seven skills in the 2018 Social Studies Curriculum (Altay, 2020). These skills are: research, environmental literacy, perceiving change and continuity, digital literacy, critical thinking, empathy, financial literacy, entrepreneurship, observation, map literacy, legal literacy, communication, collaboration, recognizing stereotypes and prejudice, using evidence, making decisions, speaking, location analysis, media literacy, perception of space, self-control, political literacy, problem solving, social participation, drawing and interpreting tables, graphs and diagrams, using Turkish correctly, beautifully and effectively, innovative thinking, perceiving time and chronology. Innovative thinking is seen as a cognitive process that allows one to accept new ideas, keep up with innovations, and apply newly developed ideas (Deveci & Kavak, 2020).

When the literature is examined, it is seen that there are various studies on how skills are processed in social studies textbooks. In their study, Belet and Deveci (2008) examined how national values were included in Turkish textbooks. Çelik (2020) concluded that there are 56 games related to communication, cooperation, decision making, correct, beautiful and effective use of Turkish, self-control and problem-solving skills in the social studies curriculum. On the other hand, Karasu Avcı and Faiz (2018) examined the values and skills in the 4th and 5th grade textbooks in the context of Active Citizenship learning area; in addition to the skills aimed to be acquired in the social studies curriculum, they also determined other skills in their textbooks. Canbaba (2020) analyzed skill education in social studies on the basis of social studies curriculum and textbooks. However, when the literature was examined, no studies were found on social studies textbooks and innovative thinking skills. In this context, the aim of the research was determined as the evaluation of secondary school social studies textbooks in terms of innovative thinking skills.

Methodology:

The research model used in this study, which aims to examine the 2018 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks in the context of innovative thinking, is document analysis, which is one of the qualitative research methods. Document analysis includes the analysis of written materials containing information about the phenomenon or cases that are considered to be investigated (Yıldırım & Şimşek, 2013).

In this study, the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks published in 2018 and distributed to schools by the Ministry of National Education, prepared in accordance with the new social studies course curriculum, were selected. When using document analysis in a research, not all document data obtained can be analyzed as a whole. Therefore, researchers often try to create a sample from the data set they have obtained (Yıldırım & Şimşek, 2013, p.197).

The textbooks taught in social studies classes in secondary schools in 2018 and subject to analysis in this context are as follows:

5th Grade: Şahin, E. (2018). Social studies textbook. Ankara: Anadolu Publishing.

6th Grade: Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M. and Evin, Ö. (2018). Social studies textbook. Ankara: M.E.B. Publications.

7th Grade: Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P., and Aygün, S. (2018) Social studies textbook. Ankara: M.E.B. Publications.

Document analysis is the systematic examination of existing documents or records as a data source. In order for this document analysis to be successful, it is necessary to obtain and examine the documents

related to the research subject and to make a synthesis on it by revealing certain opinions or situations thanks to the necessary arrangements (Karasar, 2007).

In the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks chosen as the data source of the research, 5 basic concepts related to innovative thinking skills were determined by taking the opinions of experts in the field. These determined concepts are the keywords of "Thinking, Discussion, Creativity, New idea, Innovation". 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks were scanned in order to determine these concepts. The places where these determined keywords are used and the frequency of their use have been determined. These obtained data were calculated as frequency and percentage on a unit basis and tabulated. Thus, it was determined how much the keywords were used on the basis of learning areas and on the basis of books. Thus, it has been found how much space is given to innovative thinking skills in the social studies textbook.

The following four steps were followed in the analysis of the data in the study.

1-) Selection-reduction phase: M.E.B. 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks published by

2-) Grouping phase: After the data source was determined, the keywords were tabulated on the basis of units.

3-) Generalization-abstraction stage: The concepts in question were determined in the analyzed books and generalized to five main concepts. Based on these generalized concepts, the content of the social studies textbooks related to the concept of innovative thinking was brought together.

4-) The stage of associating with the theory: At this stage of the research, considering the contents of the analyzed books, the place of innovative thinking skill in social studies textbooks was tried to be found and awareness about this place was tried to be created. It has been discussed how important and necessary the studies on this subject are.

Results, discussion and conclusion:

The first sub-problem of the research, "How is the suitability of the 5th grade social studies textbooks for innovative thinking?" When the answers obtained from the question were examined, the following results were obtained: When the data obtained from the 5th grade social studies textbook were examined, it was seen that some of the selected keywords were used throughout the book and frequently, and some of the concepts were used very little. The most used concept was thinking with 135 uses. Among the concepts mentioned later, discussion was used 17 times, the concept of new idea was used 16 times, at least the concept of creativity was mentioned and only once throughout the whole book.

The second sub-problem of the research, "How is the suitability of the 6th grade social studies textbooks for innovative thinking?" The results obtained regarding the question are as follows: Looking at the data obtained from the 6th grade social studies textbook, it has been observed that two of the five basic concepts determined are frequently used throughout the book, while the frequency of use of some concepts is very low. These five basic concepts are used throughout the book as follows. The concept of discussion has been the most used concept in the 6th grade social studies textbook. Discussion with 108 times and thinking with 76 uses were the two most frequently used concepts. New idea 14 times, innovation 5 times and creativity 4 times were the least used concepts in the 6th grade social studies textbook.

The third sub-problem of the research, "How is the suitability of the secondary school 7th grade social studies textbooks to innovative thinking?" It is noteworthy that one of the five basic concepts is particularly emphasized in the question. The most frequently used concept in the 7th grade social studies textbook was the concept of thinking with 144 uses. This was followed by discussion with 26 uses, innovation with 25 uses, creativity with 6 uses, and new idea with 5 uses.

When the social studies textbooks belonging to three classes were examined, the following results emerged: Thinking and discussion were the two most frequently used concepts in social studies textbooks. In fact, the concepts of innovation, new idea and creativity, which were determined at the beginning of the research, were used almost non-existent in these three books. Although the concepts of thinking and discussion are sometimes used twice on a page, the other three concepts are used five or six times almost throughout the book.

To give an example, the concept of innovation has never been mentioned in the learning area of "people, places surround", which is the 3rd learning area at the 5th, 6th and 7th grade levels. The concept of innovation has never been mentioned in the 6th learning area, 'active citizenship', either. Another concept that has not been mentioned is the concept of creativity. The concept of creativity has never been mentioned in the 3rd and 6th learning areas, as in the concept of innovation. The concept of new idea, which is another concept, was never mentioned in the 3rd, 6th and 7th learning areas.

As a result, 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks were examined in the context of innovative thinking and it was concluded that innovative thinking skill was given sufficient importance in social studies textbooks.

Giriş

Kökenleri Eski Mısır'a dayanan ders kitapları, 813 yılında çocuklara yönelik olarak ilk defa yazılmış ve o günden bu yana sınıflarda kullanılan en önemli ders materyali olma özelliğini sürdürmektedir (Altay, 2020; Tenekeci ve Dursun, 2019). Ders kitapları hitap ettiği öğrencilerin yaş ve bilişsel seviyeleri dikkate alınarak bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimleri çerçevesinde beceriler kazandıran, metin içeriği bakımından zengin, öğretim programına dayalı olarak hazırlanan materyallerdir (Çeçen ve Çiftçi, 2003).

Disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip indirgenerek ilköğretim çağındaki çocukların algılayabileceği bir düzeye getirilen sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih, coğrafya, sosyoloji, siyaset bilimi, psikoloji gibi alanların bir araya getirilip yoğrulduğu bir derstir (Sözer, 1998). Öğrencilerin birbirinden farklı kültürel özelliklere saygılı, demokratik ve dayanışma içerisinde yaşayabilen, bu becerileri öğrencilere kazandıran bir ders olmuştur sosyal bilgiler (Michaelis ve Garcia, 1996). İlköğretim çağında çocukların duyuşsal ve sosyal gelişimini arttıran sosyal bilgiler eğitimi aynı zamanda toplum algısını oluşturmak için en temel alandır (Friedman, 2005; Neill, 2015).

Eğitim programının temellerinden biri olan 'İçerik' bir programda neler öğretilmesi gerektiğinin cevabıdır. Bir eğitim programının içeriği tamamen ansiklopedik olarak olayları ve olguları ezberletmek değil tam tersi öğrencilere etkin yaşantılar kazandırmaktır. Böylece içerik, öğrencilerin gelişim düzeyine ve öğrenme düzeyine uygun, bilimsel literatüre uygun ve mantıksal olarak uygun olmalıdır (Varış, 1991; Aktaran. Kaya, 2005. s.81)

Eğitimin en temel araçlarından biri ve bir parçası olan ders kitapları çağdaş insan yetiştirme ve şekillendirmede önemli role sahiptir (Liman, 2007). Eğitim açısından ders kitabı, öğrencilerin kolayca kullanılabilirliği, ulaşılabilirliği, dolaysız olarak bilgilerin aktarıldığı, her zaman kullanılabilen ve başvurulabilen, sözel öğretimle ortaya çıkabilecek boşlukları ikame edebilen bir eğitim aracıdır. Aynı zamanda ders kitapları öğretmenler ve öğrenciler için bir rehber vazifesi gördüğünden konuların sistemli bir şekilde işlenmesine katkı sunar (Ünal ve Demirkaya, 2019). Bu gibi özelliklerinden dolayı ders kitabından öğretmen ve öğrenciler tarafından okullarda birçok şekilde faydalanılmaktadır (Kılıç ve Seven, 2002; Semerci, 2004). Şanlı (2018, s.61,62) tarafından yapılan bir çalışmada okullarda kullanılan

eğitim öğretim materyalleri içerisinde en fazla kullanılan eğitim materyalinin sosyal bilgiler ders kitabı olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de ortaokul sosyal bilgiler ders kitapları MEB tarafından Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı vasıtasıyla hazırlatılan öğretim programı temel alınarak hazırlanmaktadır. Ders kitapları öğretim programının temel öğelerinden birisi olan ‘Ne öğretilim?’ sorusuna yanıt veren içerik boyutuna yönelik olarak hazırlanmaktadır. Türkiye’de ders kitapları, geçmişten bu yana öğrenme-öğretme ortamında bir dersin işlenmesinde işe koşulan en önemli öğretim aracı olma durumunu gelişen teknolojik donanımları ile sürdürmektedir (Demirkaya, 2017, s. 87). Bununla birlikte ders kitabında yer alan içeriği öğretmenler çeşitli strateji, yöntem ve tekniklerden yararlanarak etkili bir şekilde öğrencilere kazandırmaya çalışırlar (Tokcan ve Demirkaya, 2012, s.436).

Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi özellikle de sosyal bilgiler ve toplumdaki insanların ilişki ve davranışlarının benimsenme ve geleceğe hazırlanmaları için temel oluşturur. Öğrenci temelli öğrenme, öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilere aktif katılım sağlayarak öğrenme ve öğrencilerin temel bilgisi, sosyal bilgiler eğitimine yapıcı yaklaşım bağlamında standart özelliklerdir. Öğretim programında yer verilen temel bilgi ve beceriler öğrencilerin ihtiyaçları ile örtüşmeli ve çocuğun zihinsel becerilerini ve kişiliğini derslerin her noktasında geliştirmelidir (Kabapınar, 2007). Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin öğrenme süreçlerinde aktif olduğu, etkileşimli öğrenme yöntem ve teknolojilerinin işe koşulmasının önemi günümüzde bütün eğitimciler tarafından kabul edilmekte ve desteklenmektedir (Demirkaya ve Çal, 2018, s. 539).

Yapılandırmacı eğitim yaklaşımından esinlenen, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilk olarak 2005 yılında, ikinci olarak da 2009 yılında ve en son 2018 yılında güncellenmiştir. 2005, 2009 ve 2018 yılında geliştirilen eğitim programlarından yansımalar yaratıcı düşünme becerilerini vurgulanmıştır (Gürkan ve Dolapçioğlu, 2020, Kabapınar, 2007; Tay ve Baş, 2015; Uçuş Güldalı ve Demirbaş, 2017;). Bu beceriler; özgünlük ve benzersiz olma, yeni fikirler ve hayal gücü geliştirme, aşırı ve benzersiz bağlantılar kurma, duyguları kullanma, içgüdüleri ve tutkuyu aktif bir şekilde kullanma, risk alma, cesaret ve zorluklarla yüzleşmekten meydana gelmektedir (Kabapınar, 2007).

Beceri, öğrencilerin öğrenme süreci sırasında edinmesi ya da geliştirmesi beklenen bilgi ve performans gerektiren kabiliyetlerdir (Gömlüksiz ve Kan, 2009). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yirmi yedi beceri bulunmaktadır (Altay, 2020). Bu beceriler: Araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama becerileri. Yenilikçi düşünme, kişinin yeni düşünceleri kabul etme, yeniliklere ayak uydurma, yeni geliştirilmiş fikirlerin tatbik edilmesine fırsat veren bilişsel bir süreç olarak görülmektedir (Deveci ve Kavak, 2020).

Eğitim alanında yenilikçi düşünme becerilerini geliştirmek, düşünme becerilerine sahip olma, yenilikçi metod, teknik ve stratejileri anlama ve yeni perspektiflere hakim olmayı gerektirmektedir. Yenilikçi düşünme becerisi farklı görüşleri, teorileri, teknikleri ve yöntemleri kapsamına alan zihinsel

bir etkinliktir. Yenilikçi eğitim yaklaşımı vasıtasıyla öğrencilerin becerileri ön plana çıkmaktadır (Kartal, 2020).

Literatür incelendiği zaman becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl işlendiğinde ilişkin çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Belet ve Deveci (2008) çalışmalarında, ulusal değerlerine Türkçe ders kitaplarında nasıl yer verildiğini incelemişlerdir. Çelik (2020) sosyal bilgiler öğretim programında iletişim, iş birliği, karar verme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, öz denetim ve problem çözme becerileriyle ilgili 56 oyun bulunduğu sonucuna erişmişlerdir. Karasu Avcı ve Faiz (2018) ise 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında yer alan değer ve becerileri Etkin Yurttaşlık öğrenme alanı bağlamında incelemişler; ders kitaplarında, sosyal bilgiler dersi öğretim programında kazandırılması hedeflenen becerilerle beraber başka beceriler de belirlemişlerdir. Canbaba (2020) sosyal bilgilerde beceri eğitimini sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitapları temelinde analiz etmiştir. Bununla birlikte alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitabı ve yenilikçi düşünme becerisi ile ilgili çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu nedenle sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisi açısından değerlendirilmesi anlamlıdır. Bu bağlamda araştırmanın amacı ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisi açısından değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Problem Cümlesi

Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisine uygunluk durumu nasıldır?

Alt Problemler:

1. Araştırmanın ana problemi doğrultusunda belirlenen alt problemler şunlardır:
2. Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisine uygunluk durumu nasıldır?
3. Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisine uygunluk durumu nasıldır?
4. Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisine uygunluk durumu nasıldır?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırmalar toplanan verilerin tek tek okunarak kod ve kategoriler oluşturularak gerçekleştirilir (Merriam, 1998, s.58). Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme becerisi açısından incelenmesini amaçlayan bu çalışma için en uygun yöntem nitel araştırma olduğu konusunda karar kılınmıştır. Veriler nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi yoluyla derlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Deseni

2018 yılı 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme bağlamında incelenmesini amaçlayan bu çalışmada kullanılan araştırma modeli nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizidir. Doküman incelemesi, araştırılması düşünülen olgu ya da olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Materyali

Bu çalışmada materyal olarak 2018 yılında yayınlanan ve yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programına uygun olarak hazırlanmış Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtılan 5. 6 ve 7. sınıf

sosyal bilgiler ders kitapları seçilmiştir. Bir araştırmada doküman incelemesi kullanılırken elde edilen bütün doküman verileri bir bütün olarak analiz edilemeyebilir. Bundan dolayı araştırmacılar çoğu zaman elde ettikleri veri setinden bir örneklem oluşturmaya çalışırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.197).

2018 yılında ortaokullarda sosyal bilgiler derslerinde okutulan ve bu bağlamda analize konu olan ders kitapları şunlardır:

5. Sınıf: Şahin, E. (2018). Sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
6. Sınıf: Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M. ve Evin, Ö. (2018). Sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
7. Sınıf: Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2018) Sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: MEB Yayınları.

Araştırmanın Verileri

Halihazırda elde bulunan belgelerin veya kayıtların veri kaynağı olarak ele alınıp sistemli bir şekilde incelenmesine doküman analizi denmektedir. Bu doküman analizinin de başarılı olabilmesi için araştırma konusu ile ilgili belgelerin temin edilmesi, incelenmesi ve gerekli düzenlemeler sayesinde belirli görüşleri veya durumları ortaya koyarak üzerinde bir sentez yapılabilmesidir (Karasar, 2007).

Araştırmanın veri kaynağı olarak seçilen 5., 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında alanında uzman kişilerin görüşleri alınarak yenilikçi düşünme becerisi ile ilgili 5 temel kavram belirlenmiştir. Belirlenen bu kavramlar “Düşünme, Tartışma, Yaratıcılık, Yeni fikir, Yenilik” anahtar sözcükleridir. Belirlenen bu kavramların tespiti için 5, 6 ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları taranmıştır. Belirlenmiş olan bu anahtar sözcüklerin kullanıldığı yerler ve kullanılma sıklığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler de ünite bazında frekans ve yüzde olarak hesaplanmış ve tablo haline getirilmiştir. Böylece anahtar sözcüklerin öğrenme alanları bazında ve kitaplar bazında ne kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Böylece yenilikçi düşünme becerisine sosyal bilgiler ders kitabında ne kadar yer verildiği bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Doküman incelemesi yoluyla elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Betimsel analiz toplanan verilerin temalar temelinde özetlenmesi ve yorumlanmasına dayanır (Patton, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmada verilerinin analiz edilmesinde şu dört basamak takip edilmiştir.

1-) Seçme-indirgeme aşaması: Veri kaynağı olarak 2019 yılında MEB tarafından yayınlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları seçilmiştir.

2-) Gruplandırma aşaması: Veri kaynağı tespit edildikten sonra anahtar sözcükler üniteler bazında tablolaştırılmıştır.

3-) Genelleştirme-soyutlaştırma aşaması: Analiz edilen kitaplarda söz konusu kavramlar belirlenip beş ana kavrama genellenmiştir. Bu genellenen kavramlardan da hareketle sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünme kavramı ile ilgili içeriği bir araya getirilmiştir.

4-) Kuramla ilişkilendirme aşaması: Araştırmanın bu aşamada ise analiz edilen kitapların içerikleri göz önünde bulundurularak yenilikçi düşünme becerisinin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yeri bulunmaya çalışılmış ve bu yer hakkında farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu konu hakkında yapılan çalışmaların ne kadar önemli ve gerekli olduğu tartışılmıştır.

Bulgular

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tablo 1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Öğrenme Alanı Bazında Ortaya Çıkan Kavramlar

Öğrenme alanı	Kavram	Frekans
Öğrenme alanı: Birey ve Toplum	Düşünme	28
	Tartışma	4
Öğrenme alanı: Kültür ve Miras	Düşünme	15
	Yenilik	1
	Tartışma	1
Öğrenme alanı: İnsanlar Yerler Çevreler	Düşünme	18
	Düşünme	17
	Tartışma	5
Öğrenme alanı: Bilim Teknoloji ve Toplum	Yaratıcılık	1
	Yeni fikir	1
	Yenilik	1
Öğrenme alanı: Üretim Dağıtım Tüketim	Düşünme	17
	Yeni fikir	15
	Tartışma	3
	Yenilik	7
Öğrenme alanı: Etkin Vatandaşlık	Düşünme	25
	Tartışma	1
Öğrenme alanı: Küresel Bağlantılar	Düşünme	15
	Tartışma	2
	Yenilik	1

Tablo 1 analiz edildiği zaman elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir:

1. öğrenme alanı olan 'birey ve toplum' öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden sadece düşünme ve tartışma kavramlarına rastlanılmış ve özellikle de düşünme kavramından 28 defa bahsedilmiştir. İkinci kavram olan tartışma kavramından ise 4 defa bahsedilmiştir.

2. öğrenme alanı olan 'kültür ve miras' öğrenme alanında anahtar kelime olarak seçilmiş olan kavramlardan üç tanesi tespit edilmiştir. Bunlar düşünme, yenilik ve tartışma kavramlarıdır. Bunların içinden en fazla düşünme kavramına 15, yenilikten 1, tartışma kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

3. öğrenme alanı olan 'insanlar yerler çevreler' öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden sadece düşünme kavramına 18 defa yer verilmiştir.

4. öğrenme alanı olan 'bilim teknoloji ve toplum' öğrenme alanında seçilmiş olan beş anahtar sözcüğün tamamına değinilmiştir. Bu kavramlar, düşünme, tartışma, yaratıcılık, yeni fikir ve yenilik olup, bunlar içinden en fazla yine düşünme kavramına 17 defa, tartışma kavramına 5 defa değinilmiştir. Yaratıcılığa 1, yeni fikre 1 ve yenilik kavramına da 1 defa değinilmiştir.

5. öğrenme alanı 'üretim dağıtım tüketim' öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla düşünme kavramına (17 defa), yeni fikir kavramına (15 defa), yenilik kavramına (7 defa), tartışma kavramına ise 5 defa değinilmiştir.

6. öğrenme alanı 'etkin vatandaşlık' öğrenme alanında seçilmiş olan kavramlardan en fazla düşünme kavramına (25 defa), tartışma kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

7. öğrenme alanı 'küresel bağlantılar' öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla düşünme kavramına (15 defa), tartışma kavramına (2 defa), yenilik kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Kullanılan Kavramların Frekans ve Yüzdeleri

Kavram	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşünme	135	%75,84
Tartışma	17	%9,55
Yaratıcılık	1	%0,56
Yeni fikir	16	%8,98
Yenilik	8	%5,05

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan anahtar sözcüklerin kullanılma sıklığı ve yüzdeleri şu şekildedir: düşünme kavramına 135 defa, tartışma kavramına 17 defa, yeni fikir kavramına 16 defa, yenilik kavramına 8 defa, yaratıcılık kavramına ise sadece 1 defa değinilmiştir. Yüzde olarak en fazla %75,84 ile düşünme, %9,55 ile tartışma, %8,98 ile yeni fikir, %5,05 ile yenilik, %0,56 ile de yaratıcılık kavramına değinilmiştir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tablo 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Öğrenme Alanı Bazında Ortaya Çıkan Kavramlar

Öğrenme alanı	Kavram	Adet
1. Öğrenme alanı: Birey ve Toplum	Düşünme	15
	Tartışma	8
2. Öğrenme alanı: Kültür ve Miras	Düşünme	17
	Yaratıcılık	4
3. Öğrenme alanı: İnsanlar Yerler Çevreler	Tartışma	31
	Düşünme	2
4. Öğrenme alanı: Bilim Teknoloji ve Toplum	Tartışma	9
	Düşünme	7
	Tartışma	12
	Yeni fikir	6
5. Öğrenme alanı: Üretim Dağıtım Tüketim	Yenilik	2
	Düşünme	6
	Yeni fikir	1
	Tartışma	20
6. Öğrenme alanı: Etkin Vatandaşlık	Yenilik	3
	Düşünme	24
	Tartışma	18
	Yeni fikir	7
7. Öğrenme alanı: Küresel Bağlantılar	Düşünme	5
	Tartışma	10

Tablo 3 analiz edildiği zaman elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir:

1. öğrenme alanı olan ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden sadece düşünme ve tartışma kavramlarına rastlanılmıştır. Ders kitabında özellikle de düşünme kavramından 15 defa bahsedilmiştir. İkinci kavram olan tartışma kavramından ise 8 defa bahsedilmiştir.

2. öğrenme alanı olan ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında anahtar kelime olarak seçilmiş olan kavramlardan üç tanesi tespit edilmiştir. Bunlar düşünme, yenilik ve tartışma kavramlarıdır. Bunların

içinden en fazla tartışma kavramına (31 defa), yaratıcılık kavramına (4 defa), düşünme kavramına ise (17 defa) değinilmiştir.

3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden sadece düşünme kavramı ve tartışma kavramına yer verilmiştir. Bundan tartışma kavramına 9 defa düşünme kavramına 2 defa yer verilmiştir.

4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji ve toplum’ öğrenme alanında seçilmiş olan beş anahtar sözcükten dört tanesine değinilmiştir. Bunlar düşünme, tartışma, yeni fikir ve yenilik kavramlarıdır. Bunlar içinden en fazla tartışma kavramına 12 defa değinilmiş, düşünme kavramına 7 defa değinilmiştir. Diğer kavramlardan yeni fikre 6, yenilik kavramına ise 2 defa değinilmiştir.

5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla tartışma kavramına 20 defa, ondan sonra düşünme kavramına 6 defa, yenilik kavramına 3 defa, yeni fikir kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında seçilmiş olan kavramlardan en fazla düşünme kavramına (24 defa), tartışma kavramına (18 defa) ve yeni fikir kavramına (7 defa) değinilmiştir.

7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla tartışma kavramına 10 defa, düşünme kavramına 5 defa değinilmiştir.

Tablo 4. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında kullanılan kavramların frekans ve yüzde değerleri

<i>Kavram</i>	<i>Frekans (f)</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Düşünme	76	%36,71
Tartışma	108	%52,17
Yaratıcılık	4	%1,93
Yeni fikir	14	%6,76
Yenilik	5	%2,41

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan anahtar sözcüklerin kullanılma sıklığı ve yüzdeleri şu şekildedir: Tartışma kavramına 108 defa değinilmiş, düşünme kavramına 76 defa değinilmiş, yeni fikir kavramına 14, yenilik kavramına 5 defa ve yaratıcılık kavramına 4 defa değinilmiştir. Yüzde olarak en fazla (%52,17) ile tartışma, ondan sonra en fazla (%36,71) ile düşünme kavramı, (%6,76) ile yeni fikir (%2,41) ile yenilik (%1,93) ile de yaratıcılık kavramına değinilmiştir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tablo 5. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından öğrenme alanı bazında ortaya çıkan kavramlar

<i>Öğrenme alanı</i>	<i>Kavram</i>	<i>Adet</i>
1. Öğrenme alanı: Birey ve Toplum	Düşünme	30
	Tartışma	2
	Yaratıcılık	1
	Yeni fikir	1
2. Öğrenme alanı: Kültür ve Miras	Düşünme	18
	Yenilik	22
	Tartışma	9

	Yeni fikir	1
3. Öğrenme alanı: İnsanlar Yerler Çevreler	Düşünme	3
	Tartışma	1
4. Öğrenme alanı: Bilim Teknoloji ve Toplum	Düşünme	59
	Tartışma	3
	Yeni fikir	3
	Yenilik	2
5. Öğrenme alanı: Üretim Dağıtım Tüketim	Düşünme	16
	Yaratıcılık	5
	Tartışma	3
	Yenilik	1
6. Öğrenme alanı: Etkin Vatandaşlık	Düşünme	10
	Tartışma	7
7. Öğrenme alanı: Küresel Bağlantılar	Düşünme	8
	Tartışma	2
	Yaratıcılık	2

Tablo 5 analiz edildiği zaman elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir:

1. öğrenme alanı olan ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden dört tanesine bu öğrenme alanında rastlanmıştır. Bu kavramlardan düşünme kavramına 30 defa değinilmiştir. Tartışma kavramına 2 defa, yaratıcılık ve yeni fikir kavramına ise 1’er defa değinilmiştir.

2. öğrenme alanı olan ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında anahtar kelime olarak seçilmiş olan kavramlardan dört tanesi tespit edilmiştir. Bunlar düşünme, yenilik, tartışma ve yeni fikir kavramlarıdır. Bunların içinden en fazla yenilik kavramına 22 defa, düşünme kavramına 18 defa, tartışma kavramına 9 defa ve yeni fikir kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar kelimelerden sadece düşünme kavramı ve tartışma kavramına yer verilmiştir. Bunlardan tartışma kavramına 1 defa, düşünme kavramına ise 3 defa yer verilmiştir.

4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji ve toplum’ öğrenme alanında seçilmiş olan beş anahtar sözcükten dört tanesine değinilmiştir. Bunlar düşünme, tartışma, yeni fikir ve yenilik kavramlarıdır. Bunlar içinden en fazla düşünme kavramına 59 defa değinilmiş, tartışma kavramına ise 3 defa değinilmiştir. Diğer kavramlardan yeni fikre 3, yenilik kavramına ise 2 defa değinilmiştir.

5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla düşünme kavramına 16, yaratıcılık kavramına 5, tartışma kavramına 3, yenilik kavramına ise 1 defa değinilmiştir.

6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında seçilmiş olan kavramlardan en fazla düşünme kavramına 10, tartışma kavramına ise 7 defa değinilmiştir.

7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında seçilmiş olan anahtar sözcüklerden en fazla düşünme kavramına 8 defa, tartışma kavramına 2 defa, yaratıcılık kavramına ise 2 defa değinilmiştir.

Tablo 6. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında kullanılan kavramların frekans ve yüzdeleri

Kavram	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşünme	144	%69,90
Tartışma	26	%12,62
Yaratıcılık	6	%2,91
Yeni fikir	5	%2,42
Yenilik	25	%12,13

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan anahtar sözcüklerin kullanılma sıklığı ve yüzdeleri şu şekildedir: Düşünme kavramına 144 defa değinilmiş, tartışma kavramına 26 defa değinilmiş, yenilik kavramına 25 defa, yaratıcılık kavramına 6 defa, en az da yeni fikir kavramına 5 defa değinilmiştir. Yüzde olarak en fazla %69,90 ile düşünme ondan sonra en fazla %12,62 ile tartışma kavramına, %12,13 ile yenilik %2,91 ile yaratıcılık ve %2,42 ile de yeni fikir kavramına değinilmiştir.

Genel olarak bakıldığı zaman 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı için en çok kullanılan iki kavram 135 defa kullanılma sıklığı ile düşünme ve 17 kullanılma sıklığı ile tartışma kavramı olmuştur. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok kullanılan iki kavramdan biri 108 kullanılma sıklığı ile tartışma, diğeri ise 76 kullanma sıklığı ile düşünme kavramıdır. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içinde en çok kullanılan iki kavramdan biri 144 defa kullanılan düşünme kavramı ikincisi ise 26 defa kullanılan tartışma kavramıdır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünmeye ne ölçüde yer verildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Günümüz dünyasında ayakta durabilmek ve gelişebilmek için en önemli becerilerden biri de yenilikçi düşünme becerisidir. Yenilikçi düşünmek demek herhangi bir soruna farklı yaklaşabilmek, yeni çözümler üretebilmektir. İşin aslı yenilikçi düşünme demek üretmek demektir. Artık çağımız üretme çağıdır. Bilgilerin bu kadar biriktiği ve yenilenme hızının bu kadar fazla olduğu bir dönem dünya üzerinde hiç yaşanmamıştır. Bundan dolayı öğrencilerimize kazandırmamız gereken en temel becerilerden biri yenilikçi düşünme becerisidir. Yine üretici bir birey olarak yetiştirmek istediğimiz bir öğrenciyi kazandırmamız gereken en temel beceri, yenilikçi düşünme becerisidir.

Yenilikçi düşünme becerisinin tüm yönleriyle harekete geçirilmesi, sosyal yaşamdaki olayların, yaşam becerilerini ve günlük yaşam deneyimini içeren sosyal araştırmaların doğasının kolay entegrasyonundan ötürü sosyal bilgiler dersinin ayrı bir yeri vardır. Çocuklara sosyal bilgiler kavramlar, uygulamalar, etkinlikler, günlük yaşam becerileri ve dersler yoluyla öğretilir. Öğrenciler böylece demokrasi anlayışı, tarih, sosyoloji, ekonomi ile sosyal karşılaşmalar ve aktiviteler yoluyla bağlantı kurarlar (Kostelnik Soderman ve Whiren, 2011). Günlük yaşam becerileri ile ilgili aktiviteler yaratıcılığın geliştirilmesinde daha etkilidir (Yıldırım, 2010).

2018 yılında yayınlanan yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla hayatımıza giren yenilikçi düşünme becerisinin 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme bağlamında incelenmesini konu alan bu araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır. Belirlenen beş kavramdan birincisi olan düşünme kavramı üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanında şu şekilde kullanılmıştır.

‘Düşünme’ kavramına üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı bağlamında yer verilme durumu:

1. öğrenme alanı ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 28 defa, 6. sınıfta 15 defa, 7. sınıflarda 30 defa kullanılmıştır. 2. öğrenme alanı ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 15 defa, 6. sınıfta 17 defa, 7. sınıfta 18 defa değinilmiştir. 3. öğrenme

alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 18 defa 6. sınıflarda 2 defa 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. 4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 17 defa, 6. sınıflarda 7 defa, 7. sınıflarda 59 defa kullanılmıştır. 5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 17 defa, 6. sınıflarda 6 defa, 7. sınıflarda 16 defa kullanılmıştır. 6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 25 defa, 6. sınıflarda 24 defa, 7. sınıflarda 10 defa kullanılmıştır. 7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında düşünme kavramı 5. sınıflarda 15 defa, 6. sınıflarda 5 defa, 7. sınıflarda 8 defa kullanılmıştır.

‘Tartışma’ kavramına üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı bağlamında yer verilme durumu:

1. öğrenme alanı ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 4 defa, 6. sınıfta 8 defa, 7. Sınıflarda 2 defa kullanılmıştır. 2. öğrenme alanı ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıfta 31 defa, 7. sınıfta 9 defa değinilmiştir. 3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda hiç değinilmemişken 6. sınıflarda 9 defa, 7. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. 4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 5 defa, 6. sınıflarda 12 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. 5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 3 defa, 6. sınıflarda 20 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. 6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 18 defa, 7. sınıflarda 7 defa kullanılmıştır. 7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında tartışma kavramı 5. sınıflarda 2 defa, 6. sınıflarda 10 defa, 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır.

‘Yenilik’ kavramına üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı bağlamında yer verilme durumu:

1. öğrenme alanı ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında yenilik kavramı hiç kullanılmamıştır. 2. öğrenme alanı ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa 6. sınıfta hiç değinilmemişken 7. sınıfta 22 defa değinilmiştir. 3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında yenilik kavramı hiç kullanılmamıştır. 4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 2 defa, 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır. 5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında yenilik kavramı 5. sınıflarda 7 defa, 6. sınıflarda 3 defa, 7. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. 6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında yenilik kavramı hiç kullanılmamıştır. 7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. ve 7. sınıflarda hiç kullanılmamıştır.

‘Yaratıcılık’ kavramına üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı bağlamında yer verilme durumu:

1. öğrenme alanı ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı 5. ve 6. sınıfta kullanılmamışken 7. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. 2. öğrenme alanı ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı 5. ve 7. sınıflarda hiç kullanılmamışken 6. sınıfta 4 defa değinilmiştir. 3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı hiç kullanılmamıştır. 4. öğrenme alanı ‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı 5. sınıflarda 1 defa 6. ve 7. sınıflarda hiç kullanılmamıştır. 5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı 5. ve 6. sınıflarda kullanılmazken 7. sınıflarda 5 defa kullanılmıştır. 6. öğrenme alanı ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı hiç kullanılmamıştır. 7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında yaratıcılık kavramı 5. ve 6. sınıflarda kullanılmazken 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır.

‘Yeni fikir’ kavramına üç sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı bağlamında yer verilme durumu:

1. öğrenme alanı ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı 5. ve 6. sınıflarda kullanılmazken 7. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. 2. öğrenme alanı ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı 5. ve 6. sınıflarda kullanılmazken 7. sınıfta 1 defa değinilmiştir. 3. öğrenme alanı ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı hiç kullanılmamıştır. 4. öğrenme alanı

‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 6 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. 5. öğrenme alanı ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı 5. sınıflarda 15 defa, 6. sınıflarda 1 defa, 7. sınıflarda hiç kullanılmamıştır. 6. öğrenme alanı: etkin vatandaşlık öğrenme alanında yeni fikir kavramı hiç kullanılmamıştır. 7. öğrenme alanı ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında yeni fikir kavramı hiç kullanılmamıştır.

Ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkarak her öğrenme alanında kullanılan kavramların sınıf bazında kullanılış sıklığı da şu şekildedir:

1. öğrenme alanı olan ‘birey ve toplum’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan sadece 2 tanesi kullanılmış bu kavramlar da düşünme ve tartışma kavramlarıdır. Düşünme kavramı 5. sınıfta 28 defa, 6. sınıfta 15 defa, 7. sınıfta 30 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıfta 4 defa, 6. sınıfta 8 defa, 7. sınıfta 2 defa kullanılmıştır.

2. öğrenme alanı olan ‘kültür ve miras’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan hepsine rastlanmış olup bunların içinden de en fazla 3 tanesi sıklıkla kullanılmıştır. Düşünme kavramı 5. sınıfta 15 defa, 6. sınıfta 17 defa, 7. sınıfta 18 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 31 defa, 7. sınıflarda 9 defa kullanılmıştır. Yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda hiç kullanılmamış, 7. sınıflarda 22 defa kullanılmıştır. Yaratıcılık kavramı 5. sınıflarda hiç kullanılmamış, 6. sınıflarda 4 defa, 7. Sınıflarda ise hiç kullanılmamıştır. Yeni fikir kavramı 7. sınıflarda sadece 1 defa kullanılmıştır.

3. öğrenme alanı olan ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında da belirlenmiş olan 5 temel kavramdan yine sadece 2 tanesi kullanılmıştır. Bu kavramlar düşünme ve tartışma kavramlarıdır. Düşünme kavramı 5. sınıflarda 18 defa, 6. sınıflarda 2 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. Sınıflarda hiç kullanılmamış, 6. sınıflarda 9 defa, 7. sınıflarda ise 1 defa kullanılmıştır.

4. öğrenme alanı olan ‘bilim teknoloji toplum’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan hepsine rastlanmış olup kullanılma sıklığı en fazla olan kavram düşünme ondan sonra da tartışma kavramı olmuştur. Düşünme kavramı 5. sınıflarda 17 defa, 6. sınıflarda 7 defa, 7. sınıflarda 59 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıflarda 5 defa, 6. sınıflarda 12 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. Yaratıcılık kavramı 5. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. Yeni fikir kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 6 defa, 7. sınıflarda 3 defa kullanılmıştır. Yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 2 defa, 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır. Canbaba (2020) çalışmasında yenilikçi düşünme becerisinin anlatıldığı yirmi altıncı bölümde, içinde yaratıcı düşünce kavramı ve yaratıcı düşünce teknikleri olan beyin fırtınası, gezinti tekniği, bakış açısını değiştirme vb. açıklandığını ifade etmiştir. Yenilikçilik ile inovasyon kavramlarının aynı anlama gelmediğini gerekçeleriyle açıklamıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer verilen yenilikçi düşünme becerilerine değinildiğini, amaca yönelik etkinlik örneklerinin de verildiğini vurgulamıştır.

5. öğrenme alanı olan ‘üretim dağıtım tüketim’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan hepsine rastlanmış olup, bunlardan yine düşünme ve tartışma kavramlarına sıklıkla değinilmiştir. 5. sınıflarda 17 defa, 6. sınıfta 6 defa, 7. sınıfta 16 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıfta 3 defa, 6. sınıfta 20 defa, 7. sınıfta 3 defa kullanılmıştır. Yeni fikir kavramı 5. sınıflarda 15 defa, 6. sınıflarda, 1 defa 7. sınıfta ise hiç kullanılmamıştır. Yenilik kavramı 5. sınıflarda 7 defa, 6. sınıflarda 3 defa, 7. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. Yaratıcılık kavramı 7. sınıflarda 5 defa kullanılmıştır. Deveci ve Kavak (2020)’ın çalışmalarından elde ettikleri sonuçlara göre öğrencilerin %46’sının yüksek düzeyde yenilikçi düşünme becerilerine sahip oldukları görülmektedir.

6. öğrenme alanı olan ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan sadece 3 tanesi tespit edilmiş olup, bu kavramlardan yine en fazla düşünme kavramı kullanılmıştır. Düşünme kavramı 5. sınıflarda 25 defa, 6. sınıflarda 24 defa, 7. sınıflarda 10 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıflarda 1 defa, 6. sınıflarda 18 defa, 7. sınıflarda 7 defa kullanılmıştır. Yeni fikir

kavramı 6. sınıflarda 7 defa kullanılmıştır. Altay (2020) sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilikçi düşünme becerisine yer verildiğini belirtmiştir.

7. öğrenme alanı olan ‘küresel bağlantılar’ öğrenme alanında belirlenmiş olan 5 temel kavramdan 4 tanesi bu öğrenme alanında kullanılmıştır. Bu kavramlardan yine en fazla düşünme kavramı kullanılmıştır. Düşünme kavramı 5. sınıflarda 15 defa, 6. sınıflarda 5 defa, 7. sınıflarda 8 defa kullanılmıştır. Tartışma kavramı 5. sınıflarda 2 defa, 6. sınıflarda 10 defa, 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır. Yenilik kavramı 5. sınıflarda 1 defa kullanılmıştır. Yaratıcılık kavramı ise 7. sınıflarda 2 defa kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünmeye uygunluk durumu nasıldır?” sorusundan elde edilen cevaplar incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilere bakıldığı zaman seçilmiş olan anahtar sözcüklerin bazısının kitabın tamamında ve sıklıkla kullanıldığı bazı kavramların ise çok az kullanıldığı görülmüştür. En çok kullanılan kavram 135 kullanım ile düşünme olmuştur. Daha sonra değinilen kavramlardan tartışma 17 defa, yeni fikir kavramı 16 defa kullanılmış, en az ise yaratıcılık kavramına değinilmiş olup tüm kitap boyunca sadece 1 defa değinilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünmeye uygunluk durumu nasıldır?” sorusuna ilişkin elde edilen sonuçlar şunlardır: 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilere bakıldığı zaman belirlenmiş olan beş temel kavramdan ikisinin kitabın tamamında sıklıkla kullanıldığı bazı kavramların ise kullanım sıklığının çok az olduğu gözlemlenmiştir. Belirlenmiş olan bu beş temel kavram kitap genelinde şu şekilde kullanılmıştır. Tartışma kavramı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok kullanılan kavram olmuştur. 108 kez kullanımla en çok tartışma ve 76 defa kullanımla düşünme en sık kullanılan iki kavram olmuştur. Yeni fikir 14, yenilik 5 ve yaratıcılık 4 defa kullanımla 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en az kullanılan kavramlar olmuştur.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yenilikçi düşünmeye uygunluk durumu nasıldır?” sorusunda beş temel kavramdan birisine özellikle vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında en sık kullanılan kavram 144 kullanımla düşünme kavramı olmuştur. Bunu 26 kullanımla tartışma, 25 kullanımla yenilik, 6 kullanımla yaratıcılık ve 5 kez kullanımla yeni fikir kavramı izlemiştir.

Üç sınıfa ait sosyal bilgiler ders kitapları incelendiği zaman şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Düşünme ve tartışma sosyal bilgiler ders kitaplarında en sık kullanılan iki kavram olmuştur. Hatta araştırmanın başında belirlenen yenilik, yeni fikir, yaratıcılık kavramları bu üç kitapta neredeyse yok denecek kadar az kullanılmıştır. Düşünme ve tartışma kavramları bazen bir sayfada iki defa kullanılmasına rağmen diğer üç kavram neredeyse kitabın tamamında beş altı defa kullanılmıştır.

Şu şekilde örnek vermek gerekirse yenilik kavramı 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde de 3. öğrenme alanı olan ‘insanlar yerler çevreler’ öğrenme alanında yenilik kavramına hiç değinilmemiştir. Yenilik kavramına 6. öğrenme alanı olan ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında da hiç değinilmemiştir. Değinilmeyen diğer bir kavram da yaratıcılık kavramıdır. Yaratıcılık kavramına yenilik kavramında olduğu gibi 3. ve 6. öğrenme alanlarında hiç değinilmemiştir. Diğer bir kavram olan yeni fikir kavramına ise 3., 6. ve 7. öğrenme alanlarında hiç değinilmemiştir.

Sonuç olarak 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları yenilikçi düşünme bağlamında incelenmiş ve yenilikçi düşünme becerisinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yeterli düzeyde önemsendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yenilikçi düşünme becerisi sosyal bilgiler ders kitapları hazırlanırken üzerinde biraz daha ehemmiyetle durulması gereken konulardan birisidir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğretim

alanlarının tamamında, metinlerde ve etkinliklerde yenilikçi düşünme becerisine daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

Sosyal bilgiler dersinde kullanılan her türlü yazılı, sözlü ve görsel bütün materyallerin yenilikçi düşünme becerisini geliştirmeye yönelik hazırlanması önerilebilir.

Yenilikçi düşünme becerisinin öğrencilere kazandırılmasında en önemli role sahip olan öğretmenlerin de bu beceriyi geliştirebilecek seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Öğretmen adayları eğitim fakültelerinde ve öğretmenler hizmet içi eğitim kursları vasıtasıyla yenilikçi düşünme becerilerini kazanma fırsatlarına sahip olabilmelidir.

Kaynakça

- Altay, N. (2020). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının beceriler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 276-297.
- Belet, D., & Deveci H. (2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu.
- Canbaba, Z. (2020). Sosyal bilgilerde beceri eğitimi. *Sinerji*, 1(1), 34-39.
- Çeçen, M. A., & Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 173, 39-49.
- Çelik, A. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan becerilerin öğretiminde kullanılacak geleneksel çocuk oyunlarının incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(1), 413-424
- Demirkaya, H. (2003). *Sosyal bilgilerde veri toplama ve değerlendirme becerilerinin geliştirilmesi*. C. Şahin (Ed.), Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler (s. 61-84). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Demirkaya, H. (2004). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler programında içerik ve kazandırılacak beceriler*. A. Tanrıoğen (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s.77-117). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Demirkaya, H. (2008). Coğrafya öğretiminde eleştirel düşünme stratejileri ve sorgulama yoluyla öğrenmenin kullanımı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 89-116.
- Demirkaya, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretiminde ders kitabı*. R. Sever ve E. Koçoğlu (Ed.), Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı (s. 87-101). 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirkaya, H., & Çal, Ü. T. (2018). *Sosyal bilgiler eğitiminde altı ayakkabılı uygulama tekniği*. R. Sever., M. Aydın ve E. Koçoğlu (Ed.), Alternatif yaklaşımlarla sosyal bilgiler eğitimi (s. 539-548). 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Deveci, İ., & Kavak, S. (2020). Ortaokul öğrencilerinin yenilikçilik algıları ve yenilikçi düşünme eğilimleri: bir keşfedici ardışık desen. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 346-378.
- Friedman, S. (2005). Social studies in action. *Young Children*, 60(5), 44-47.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P., & Aygün, S. (2018). *7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Gürkan, B., & Dolapçioğlu, S. (2020). Sosyal bilgiler dersinde estetik yaratıcılık öğretim etkinlikleriyle yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 45(202), 51-77.

- İşman, A. (2008). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (3.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2006). Yeni öğrenme anlayışının ışığında sosyal bilgiler ders kitapları. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi, demokratik vatandaşlık eğitimi* (s. 367-401). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (1. Baskı). [Teaching life science and social studies in elementary education]. Ankara: Maya Akademi.
- Kabapınar, Y. (2009). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (2. Basım). Ankara: Maya Akademi.
- Karabacak, N., & Turan, İ. (2007). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarının sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarına göre bir değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 209-233.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17.baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasu Avcı, E. ve Faiz, M. (2018). 4. ve 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Kartal, Ş. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerine göre yenilikçi düşünme becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Kaya, Y. (2013). *Öğretmenlerin çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitim hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi-Diyarbakır ili örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kılıç, A., & Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kostelnik, M. J., Soderman, A. K., & Whiren, A. P. (2011). *Developmentally appropriate curriculum* (5th Ed.). USA: Pearson.
- Liman, S. (2007). *İlköğretim I. kademe ders Kitabı illüstrasyonlarının tasarım ilkelerine ve öğrencilerin algı düzeyine uygunluğu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 05.01.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. (Taslak Basım). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tokcan, H., & Demirkaya, H. (2014). “Sosyal Bilgilerde Strateji, Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler.” (s.436-470) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ed: M. Safran. Ankara: Pegem Yayınevi
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2018). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Merriam, S. (1998). *Qualitative research and case study applications in education. Revised and expanded from case study research in education*. USA: JB Printing.
- Michaelis, J. U., & Garcia, J. (1996). *Social Studies for Children: A Guide to Basic Instruction*. (11th Edition). USA: Allyn and Bacon.
- Neill, P. (2015). Going from me to we: social studies in preschool. *High Scope Extensions*, 29 (1). 1-10.

chromeextension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fhighscope.org%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2018%2F08%2F166.pdf&clen=990531&chunk=tr
ue 14.09.2021 tarihinde erişilmiştir.

- O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. London: Sage
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bürün ve S.B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Sözer, E. (1998). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilimlerin öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, E. (2018). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Şanlı, S. (2018) Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde kullanılan öğretim materyallerine ilişkin görüşleri. *JIRSS- Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 52-64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jirss/issue/40047/493838>
- Tay, B. ve Baş, M. (2015). 2009 ve 2015 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 341-374.
- Tenekeci, M., & Dursun, H. (2019). 2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. Sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşleri. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 2(4), 1-12.
- Tokcan, H., & Demirkaya, H. (2012). *Sosyal bilgilerde strateji, yaklaşım, yöntem ve teknikler*. M. Safran (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi 2. Baskı. (s. 435-471). Ankara: Pegem Akademi.
- Uçuş Güldalı, Ş. & Demirbaş, İ. (2017). Comparison of life science curricula developed in 2009, 2015, 2017 regarding creative thinking, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(29), 969-990.
- Ünal, O., & Demirkaya, H. (2019). A semi-experimental study on the use of educational comics in social studies. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 40, 92-108.
- Varış, F. (1991). Program Geliştirmeye Sistemik Yaklaşım. Eğitim Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler, (Ed: Ayhan Hakan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 144.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği artırma. *İlköğretim Online*, 9(1), 79-92. [Erişim tarihi: 18.09.2019]: <http://ilkogretim-online.org.tr>.
- Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M., & Evin, Ö. (2018). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.